

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ
ІНОЗЕМНИХ МОВ
ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ**

Збірник наукових статей

ЛЬВІВ - 2024

УДК 37.041:811
ББК 81.2р.
А 43

*Рекомендовано Вченою радою факультету № 2 ІПФПНП ЛьвДУВС
(протокол № 3 від 13.11.2024)*

Рецензенти:

Кульчицька М.О., доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації Львівського державного університету безпеки життєдіяльності кандидат філологічних наук, доцент

Андрусишин Р.М., заступник декана факультету №2 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук

А 43 Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей: Збірник наукових статей / Укладач: Л.І. Кузьо. Львів: ЛьвДУВС, 2024. 139 с.

У збірнику статей висвітлено методичні та педагогічні аспекти викладання мов, спрямовані на розвиток мовної культури як важливого елементу забезпечення лінгвістичної безпеки держави. Обговорено підходи до формування ініомовної компетентності правоохоронців України з урахуванням сучасних викликів та потреб, а також міжкультурної ініомовної компетентності, яка набуває особливого значення в освітньому процесі. Значна увага приділена організації самостійної роботи студентів, впровадженню інноваційних методів та форм навчання мов. Досліджено можливості онлайн-навчання як альтернативної форми до традиційних підходів, зокрема його переваги та виклики. Окремі статті присвячено актуальним викликам і перспективам сучасного навчання мов у багатокультурному середовищі, що підкреслює важливість розуміння культурного розмаїття у процесі вивчення та використання мов.

**УДК 37.041:811
ББК 81.2р.**

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2024

Оксана КЛАК

кандидат філологічних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ
ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИВЧЕННЯ В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ**

Анотація. У статті проаналізовано генетичне походження іношомовної термінологіки юридичної сфери та її вплив на терміносистему права. З'ясовано, що основну частину корпусу права становлять запозичення з латинської, грецької та англійської мов, менш численною є група італійських, французьких, німецьких запозичень, поодинокими є лексеми – запозички зі шведської, турецької, татарської, голландської мов тощо. Досліджено, що процес засвоєння іношомовної юридичної лексики українською мовою відбувався як безпосередньо з мови-джерела, так і через посередництво інших мов.

Окреслено також коло завдань, які постають перед здобувачами вищої освіти у процесі вивчення іношомовних юридичних термінів під час опанування ними курсу української мови за професійним спрямуванням. Виконання відповідних завдань сприяє формуванню професійної термінологічної компетенції, підвищенню загального рівня мовної та мовленнєвої культури майбутніх правників.

Ключові слова: професійна компетенція, юридична термінологія, іношомовне слово, запозичена лексика, терміносистема.

Abstract. The article analyzes the genetic origin of foreign language terminology in the legal sphere and its influence on the terminological system of law. It was found that the main part of the legal corpus consists of borrowings from Latin, Greek, and English languages, a smaller group of Italian, French, and German borrowings, isolated lexemes – borrowings from Swedish, Turkish, Tatar, Dutch, etc.

It was investigated that the process of acquisition of foreign legal vocabulary in the Ukrainian language took place both directly from the source language and through the mediation of other languages.

The range of tasks that students face in the process of learning foreign legal terms during their mastery of the Ukrainian language course in a professional direction is also outlined. Completion of relevant tasks contributes to the formation of professional terminological competence, raising the general level of language and speech culture of future lawyers.

Key words: *professional competence, legal terminology, foreign word, borrowed vocabulary, term system.*

Постановка проблеми. Стрімкі процеси усесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації сприяють активному розширенню мовних контактів, поглибленню міжкультурної комунікації, зростанню впливу світових мов. На лексичному рівні глобалізація знаходить свій вияв у численних запозиченнях, вивчення яких є особливо актуальним.

Найбільш динамічним, відкритим та сприйнятливим для впливу інших мов складником лексичної системи є термінологія. Іншомовні слова-запозики властиві для різних галузевих терміносистем. Аналіз сучасної української термінології різних наукових сфер свідчить, що близько 40% у них становлять слова, запозичені з інших мов [3, с. 315].

Аналіз останніх досліджень. В українській лінгвістичній науці проблему засвоєння та функціонування слів іншомовного походження розглядали Л. Архипенко, С. Гриценко, Н. Гудима, І. Гумовська, Я. Ільницька, І. Кочан, М. Кочерган, О. Лисенко, Т. Майструк, О. Павлушенко, Н. Попова, В. Сімонок, О. Стишов, О. Тодор тощо. Іншомовні запозичення в системі термінолексики окремих галузей знань були об'єктом дослідження у працях Р. Білоусової (терміносистема бібліотекознавства і бібліографознавства), С. Булик-Верхола (музична термінологія), Т. Гуменюк (сучасна українська телевізійна фахова мова), І. Муляр (меблева термінолексика), Г. Онуфрієнко та Н. Артикуца

(юридична термінологія), І. Черненко (терміносистема сфери туризму), І. Процик (фізична термінологія) тощо.

Метою статті є дослідження джерел запозичень у юридичній термінології та окреслення аспектів їх вивчення в процесі опанування курсу української мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу. Виникнення юридичної термінології як одного з найдавніших пластів лексики української мови пов'язують із появою права (зокрема його первинних форм – звичаїв і традицій) й відповідно документів – основних джерел спеціальної правової взаємодії – та юридичних інституцій.

Походження, формування й розвиток української правничої термінології перебуває у безпосередньому зв'язку з історією української державності й законодавства, історією української мови й науки. Становлення і формування термінології українського права відбувалось у надзвичайно складній і несприятливій історико-політичній ситуації. Але навіть в умовах бездержавності її «живили соки генеалогічного коріння» і вона, розвиваючись, змінюючись, зазнаючи значного впливу з боку інших мов, не тільки зберегла своє основне питоме ядро термінологічної лексики, розширила його на власній етнічно-мовній основі шляхом мобілізації внутрішніх словотворчих ресурсів, але й збагатила його іншомовними правовими термінами і терміноелементами, зокрема інтернаціональними, що сприяло інтеграції української та європейської правової науки й культури [2, с. 56–57].

У лінгвістичній літературі диференціюють поняття «запозичені слова» та «іншомовні слова». Запозиченнями вважають ті іншомовні слова, що цілком засвоєні мовою, яка їх запозичила, вони не сприймаються мовцями як чужорідний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення. Натомість іншомовні слова – слова з інших мов, які, на відміну від запозичених слів, не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила, вони усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження як у формі, так і в семантиці [8]. Але водночас науковці зауважують, що процес засвоєння

іншомовних слів мовами, які їх запозичують, є безперервним, через що встановити чітку межу між ними й запозиченими словами буває вкрай складно.

Іншомовні слова зараз є невід'ємною й органічною частиною української правничої терміносистеми. Процес засвоєння чужомовних елементів є абсолютно закономірним явищем будь-якої мови, цьому сприяють історичні, дипломатичні, економічні, наукові, соціальні, технічні, культурні контакти між носіями близькоспоріднених і далекоспоріднених чи неспоріднених мов.

У сучасній українській правничій термінології фіксують найбільше запозичень латинського походження: *адхок* (ad hoc – для певного випадку) [9], *акредитація* (accredo – довіряю) [7, с. 34], *акцепт* (acceptus – прийнятий) [4, с. 38], *алібі* (alibi – в іншому місці) [7, с. 40], *апеляція* (appellatio) [7, с. 63], *вето* (veto – забороняю) [7, с. 138], *віндикація* (vindication – захищаю, висуваю претензію) [7, с. 141], *декларація* (declaro – заявляю, сповіщаю) [7, с. 204], *делікт* (провина, правопорушення) [6], *депозитарій* (річ, віддана на зберігання) [6], *депортація* (deportation – засилаю, виселяю) [7, с. 212], *диверсія* (відхилення) [6], *дискримінація* (discrimination – розрізнення) [7, с. 228], *дифамація* (difamare – позбавляю імені) [6], *евікція* (eviction – одержання через суд своєї власності) [7, с. 245], *ексгумація* (ex humus – із землі) [6], *емітент* (той, що випускає) [6], *інавгурація* (посвячую) [6], *індемнітет* (indemnitas – відшкодування збитків) [7, с. 302], *касація* (quassare – трясти, пошкоджувати, розбивати) [7, с. 340], *кворум* (quorum – чия присутність достатня) [7, с. 348], *комітент* (той, що доручає) [6], *консигнація* (письмовий доказ) [6], *корупція* (corrumpere – псувати) [6], *кримінал* (criminalis – злочинний) [7, с. 389], *люстрація* (lustratio – очищення шляхом жертвоприносин) [7, с. 423], *мораторій* (той, що затримує, уповільнює) [6], *нострифікація* (noster – наш) [7, с. 488], *оферта* (offertus – запропонований) [7, с. 507], *презумпція* (praesumptio – передбачаю) [7, с. 557], *реторсія* (retorsio – зворотня дія) [6], *сервітут* (servitus – підпорядкованість, повинність) [6], *узуфрукт* (користування, отримання прибутків) [6] тощо.

Тезаурус сучасної юриспруденції містить чимало грецизмів, наприклад: *автономія* (autonomia – самостійність, незалежність) [7, с. 20], *амністія* (amnēstia – забуття, прощення) [7, с. 47], *анатрид*, *біанатрид* (patris – батьківщина) [7, с. 63, с. 108], *гіпотеза* (основа, припущення) [9], *глоса* (glōssa – мова, застаріле або маловживане слово) [7, с. 181], *дактилоскопія* (dactylos – палець) [7, с. 197], *догма* (dogma – думка, рішення) [7, с. 236], *евтаназія* (eu – добре і Thanatos – смерть) [7, с. 246], *емфітевзис* (насаджувати) [6], *іпотека* (застава) [6], *монополія* (monopolia – один, єдиний; продаю) [7, с. 465], *порнографія* (від блуд і пишу, описую) [6] тощо.

Правнича термінологія зазнала значного впливу і романо-германських мов, зокрема: 1) **французької**: *абандон* (abandon – відмова) [7, с. 11], *агреман* (agrément – схвалювати) [7, с. 24], *арбітраж* (arbitrage – третейський суд) [7, с. 68], *бенефіціар* (benefice – прибуток) [6], *гарантія* (порука, забезпечення) [6], *делімітація* (delimitation) [7, с. 206], *демонсація* (dénoncer – оголошувати, розривати) [7, с. 210], *диспаша* (dispache – розрахунок збитків) [6], *коносамент* (connaissance – знати, розумітися) [7, с. 374], *франшиза* (вільність, пільга, привілей) [6]; 2) **англійської**: *баратрія* (barratry – шахрайство) [7, с. 94], *бюджет* (budget – торба, гаманець) [7, с. 125], *варрант* (warrant – правомочність) [6], *ваучер* (voucher – розписка, порука) [7, с. 133], *демередж* (простій) [6], *демпінг* (скидання) [6], *овердрафт* (overdraft – перевитрата) [6], *офшор* (off-shore – на відстані від берега) [7, с. 508], *партнершип* (partnership) [9], *реадмісія* (to re – назад, admit – приймати) [6], *чартер* [9]; 3) **німецької**: *апелянт* (Appellant) [7, с. 63], *вексель* (Wechsel – обмін) [7, с. 134], *декорт* (Descort – знижка) [7, с. 205], *фрахт* (вантаж) [9], *штраф* (покарання) [9]; 4) **італійської**: *авізо* (aviso – повідомлення) [7, с. 17], *ажіо* (aggio) [7, с. 29] *балотування* (ballotare – обирати кулями) [7, с. 91], *гетто* [9], *інкасо* (виручка, виторг) [9], *контрабанда* (від *проти* й *урядовий указ*) [6], *мафія* [9]; 5) **нідерландської**: *бодморей* (bodemerij) [7, с. 113]; 6) **шведської**: *омбудсмен* (ombudsman – речник чийх-небудь інтересів) [7, с. 497]; 7) **іспанської**: *ембарго*

(заборона, накладання арешту) [6]; 8) **африкаанс**: *apartheid* (apartheid – окремішність) [6].

Поодинокими є запозичення з тюркських мов: **турецької**: *пай* – частина, жереб, доля [6], **татарської**: *артіль* [6].

Серед іншомовних запозичень – юридичних термінів трапляються і лексеми-гібриди, складниками яких є частини, засвоєні з різних мов: **грецької і латинської**: *геноцид* (грец. рід і лат. caedo – убиваю) [6], **німецької та італійської**: *делькредере* (від нім. *поруки* та італ. *на віру*) [6].

Крім того, деякі із зазначених мов стали посередниками у засвоєнні термінів права з мови-джерела. Так, за посередництвом німецької мови з латинської увійшли такі терміни: *адвокат* [7, с. 26], *інвестиція* [7, с. 301], *концесія* [7, с. 382], *рента* [7, с. 592]; за посередництвом англійської з латинської увійшов термін *аудит* [7, с. 82]; за посередництвом французької мови з грецької увійшов термін *амністія* [7, с. 47], з італійської – *бюлетень* [7, с. 125], з іспанської – *демаркація* [7, с. 207], з латинської – *мандат* [7, с. 432], *прокурор* [4, с. 564]; за посередництвом польської та французької мов з латинської увійшов термін *регламент* [7, с. 584], за посередництвом німецької та італійської – *індосамент* [7, с. 303], за посередництвом французької мови з латинської увійшли терміни *васалітет* [9], *віза* [9], *дезертир* [9], з французької через англійську – *роялті* [9], а з арабської через італійську – *тариф* [9].

Окрему групу серед іншомовних запозичень становлять слова та словосполучення, які не перекладають, а лише транслітерують: *де-факто* [7, с. 215], *де-юре* [7, с. 218], *екзит-пол* [7, с. 250], *персона нон грата* [7, с. 532]. Подібні «інтернаціоналізми слід відрізняти від екзотизмів, які означають специфічні явища правового побуту, звичаїв, державного устрою, назви органів, посад, законодавчих актів окремих країн» [1]: *адат* (араб.) [7, с. 25], *альгвасил* (іспан.<араб.) [7, с. 43], *альтинг* (ісл.) [7, с. 44], *меджліс* (араб.) [7, с. 442], *стортинг* (норвез.) [7, с. 648].

Вивчення іншомовних запозичень у процесі опанування здобувачами вищої освіти курсу української мови за професійним спрямуванням

безпосередньо зорієнтоване як на формування в майбутніх юристів загальномовних компетенцій, так і необхідної для діяльності правників термінологічної вправності, професійної ерудиції та мовленнєвої культури.

Засвоєння іншомовної термінологічної лексики майбутніми фахівцями юридичної сфери передбачає виконання таких завдань:

1) виокремлення іншомовних термінів із загального корпусу юридичної термінології та з'ясування їх місця в цій терміносистемі;

2) аналіз джерел походження термінів та їх формальних ознак;

3) дослідження особливостей (семантичних, орфоепічних, орфографічних, граматичних) засвоєння українською мовою іншомовних термінів;

4) визначення семантики термінів, шляхів її формування і розвитку;

5) з'ясування парадигматичних зв'язків і відношень між термінами-запозиками та власне українськими відповідниками:

а) визначення синонімічних зв'язків між іншомовними термінами, пошук термінів-дублетів серед питомої української лексики (бартер – міна, демократія – народовладдя, ліцензія – дозвіл, юрист – правник, адвокат – захисник, компенсація – відшкодування, ратифікація – затвердження, апеляція – звернення, мандат – доручення, консолідація – об'єднання, ембарго – заборона);

б) встановлення антонімічних пар серед іншомовних юридичних термінів (еміграція – імміграція, диспозитивний – імперативний, лізингодавець – лізингоодержувач, імпорт – експорт);

в) розмежування значень іншомовних термінів-паронімів (оптація – опціон, репресалії – репресії, трансфер – трансферт, фактор – факторинг, емісія – комісія, гуманний – гуманітарний, депонент – опонент, концесія – концепція):

б) вивчення словотвірної похідності та активності термінів в утворенні нових слів, визначення типових словотвірних моделей;

7) засвоєння орфоепічних, орфографічних, граматичних норм уживання іншомовної правничої лексики тощо.

Висновки. Отже, іншомовні запозичення становлять значний пласт української правничої терміносистеми і продовжують активно поповнювати її

новими елементами (здебільшого англіцизмами). Але вони будуть цінними лише тоді, коли мова, яка їх засвоює, «готова до абсорбції у свою усталену систему термінотворення і може відповідно реагувати на реальні потреби професійної діяльності соціуму» [5].

Важливість досконалого оволодіння професійною термінологією (зокрема й термінами іншомовного походження) майбутніми юристами зумовлена необхідністю добору найбільш вдалого й точного терміна на позначення певного поняття, що вкрай необхідно правникам для однозначного й коректного тлумачення та перекладу юридичних текстів, порозуміння між колегами й клієнтами, унормування та стандартизації термінів у межах національної (і не тільки) правової терміносистеми. Формування термінологічної компетенції врешті-решт є ознакою високого рівня мовної та мовленнєвої культури.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Основи вчення про юридичний термін та юридичну термінологію. Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2457/artkytsa_osnovy_vcheniya.pdf?sequence=1
2. Артикуца Н. В. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології. *Право України*. 1998. № 4. С. 56-57.
3. Комова М. В. Українська документознавча термінологія: шляхи формування та функційні особливості: монографія. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2011.
4. Куньч З. Найважливіші аспекти вивчення термінної лексики зі студентами інженерно-технічних спеціальностей. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки». 2022. №1 (23). С. 175–183.
5. Паночко М. Запозичення як джерело збагачення українського юридичного лексикону XIX ст. Режим доступу: http://drohobych.net/youngsc/AQGS/2014_8/language/326-330.pdf
6. Словник іншомовних слів. Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml>

7. Сучасний словник іншомовних слів / Уклали: О.І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.

8. Українська мова: енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. Київ, 2004. Режим доступу: <https://archive.org/details/UkrMovEnts>

9. Юридичний словник-довідник 2021. Режим доступу: https://subjectum.eu/pravo/dict/index.html#google_vignette

Любов КУЗЬО

кандидат психологічних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Іванна КАЗИМИР

кандидат філологічних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО ПОКРАЩЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті досліджується використання методу спільного навчання (*collaborative learning*) як ефективного підходу для покращення навчального процесу, зокрема вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти. Метод спільного навчання підвищує мотивацію студентів, розвиває їхні комунікативні навички та критичне мислення, сприяє інтеграції соціальної взаємодії у навчальний процес. Метод спільного навчання особливо ефективний на заняттях з іноземних мов, адже він сприяє інтерактивному засвоєнню матеріалу через залучення студентів до навчального процесу. Зазначено основні підходи до впровадження цього методу, такі як соціально-конструктивістський, завдання-орієнтований і проблемно-орієнтований